

СТРАТЕГІЇ ПРИМИРЕННЯ. РОЛЬ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ. Під редакцією СЕРГІЯ БОРТНИКА. К.: Ріджі, 2021. 215 с. ISBN 978-966-2544-57-2.

Книга являє собою збірник доповідей та статей різних авторів, що, певною мірою, унеможливує виокремлення єдиної, послідовної перспективи, особливо коли це стосується такої вкрай складної теми як примирення та роль у цьому процесі церков України. До того ж у тексті книги ми знаходимо зразки історичних, соціологічних та релігієзнавчих розвідок, а в окремих статтях, автор вдається і до богословської аргументації. На перший погляд, будь-який рух у настільки важливому напрямі, яким є примирення, апіорі веде читача до компліментарної позиції, однак, це не виключає спроби більш уважного аналізу матеріалів збірника.

Дана рецензія написана з євангельсько-протестантської перспективи; і, з одного боку, це уможливує певну дистанцію, зокрема коли це стосується внутрішньоправославної “політики”, що безпосередньо впливає на поле гострих та конфліктних питань, проте з іншого — жодним чином не вказує на більшу “об’єктивність”, хоча б через неминучу ангажованість у політичну проблематику, що пов’язана також із розумінням спільного блага та баченням майбутнього.

Власне сама книга поділяється на дві частини, що складаються з чотирьох та шести розділів відповідно. У першій частині подані матеріали доповідей, що були виголошені на конференції «Стратегії примирення. Роль Церков в Україні», яка відбулася в Києві у 2018 році.

Після вступного розділу, що містить вітальні слова очільників окремих церков та історичного огляду, що стосується проекту “Примирення у Європі”, у другому розділі йдеться про закордонний досвід примирення, а саме — досвід німецьких та польських церков у подоланні наслідків конфліктів минулого та глибоких історичних образ. Насамперед тут йдеться про руйнівний спадок Другої світової війни, що спустошила Європу не лише економічно, але й духовно, а також принесла жахливі втрати — понад 50 мільйонів загиблих. Духовний занепад та пам’ять про рани завдані народам, спонукали церкву взяти відповідальність за їх зцілення, рухаючись у напрямку прощення, відновлення та примирення. Сприяла такому руху до миру власне ініціатива та воля церков різноманітної конфесійної належності. Важливими кроками на шляху стали подолання упереджень, одностороннього висвітлення та претензійного ставлення однієї сторони до іншої, а також пошук діалогу на основі взаємної поваги. Визнання власної провини у трагічних подіях минулого посприяло народженню парадигмальної формули, що стала провідним закликком усіх майбутніх процесів примирення: “Прошаємо і просимо прощення”.

У третьому та четвертому розділі книги містяться тексти доповідей, що стосуються ситуації в Україні. Передусім, тут даний опис сучасним викликам єдності та

миру, що спонукають християн різних конфесій та юрисдикцій до невідкладних дій. З одного боку, це зниження довіри до церков у суспільстві, а з іншого — вкрай загрозлива ситуація на Сході, де мають місце переслідування християн, а також цинічне використання релігійної політики задля зміцнення впливу окупаційної влади. Однак, значним недоліком цих розділів, на нашу думку, є недостатнє висвітлення найбільшого виклику для суспільного миру та порозуміння серед церков, а саме — агресивної та ворожої політики Російської федерації, яка виражається не тільки, як стверджує автор доповіді, у підтримці “внутрішнього конфлікту” (182), але у прямому збройному наступі та анексії українських територій. У цьому контексті, залишається лише шкодувати, що у матеріалах збірника практично не згадується Крим.

Наступною темою книги є конфесійна перспектива стосовно питання надання томосу Константинопольським патріархом Варфоломієм та утворення автокефальної Православної церкви України. Тут увазі читача пропонується дві доповіді, що представляють позиції двох православних юрисдикцій — Української православної церкви та Православної церкви України.

У першій доповіді викладені аргументи, що стосуються проблеми вирішення конфлікту у євангельському дусі, а у другій — проблеми авторитету та соборності у Православ’ї на сучасному етапі. Слід віддати належне ґрунтовному висвітленню проблеми першості серед православних церков, особливо у контексті змін, що відбулися у XX та XXI ст., зокрема у питанні появи нових автокефальних церков.

Нарешті остання частина книги складається з окремих текстів, а це шість статей, на тему міжцерковних відносин в Україні. Даний матеріал не лише зачіпає гострі та актуальні теми, але й викликає чимало запитань. Ці питання стосуються не тільки вищезгаданої ролі Росії у дестабілізації ситуації, але і доречності, навіть, сумнівності окремих тверджень. Розглянемо деякі з них.

Перш за все, матеріали другої частини книги, відчутно дисонують у порівнянні з частиною першою. Бо ж, у першій частині йдеться про необхідність діалогу в умовах визнання гідності, “пом’якшення політичних емоцій” (47) та прийняття опонента як рівноцінного діалогічного партнера, чого, на наш погляд, бракує у даних текстах. Дисонує також і непозбувна апологетичність тональності викладу, що, з одного боку здається зрозумілим, коли йдеться про вразливі та конфліктні питання, але, з іншого — жодним чином не сприяє визнанню також і власних помилок та поступу на шляху до миру та порозуміння, адже, будь-які спроби зайняти позицію захисту є лише поглибленням конфлікту, що мав місце у минулому. Окремі судження, м’яко кажучи, виглядають перебільшенням, як, наприклад, визначення державної політики минулого президента як такої, що орієнтувалася на “сувору українізацію” (165). Вказуючи на загрозу не євангельської симфонії з владою та конкретною ідеологією, автор, здається, випускає з поля зору неможливість “об’єктивної”, незаангажованої позиції. У цьому випадку, чи не доречніше було б вказати на важливість розбудови церквами критичної перспективи стосовно політичних та ідеологічних викликів сучасності?

Окремо слід відзначити останню статтю укладача, що стосується теми Церкви та публічної сфери, та є найбільш богословською за своїм змістом.

На думку автора, один із найбільших викликів сьогодення — це розчинення церковної місії у нагальних потребах суспільства, що загрожує перетворенням у громадянську релігію. Однак, залишається відкритим запитання, яким чином можливо уникнути подібної спокуси, разом із тим налагоджуючи діалог з усіма учасниками заради розбудови спільного майбутнього.

Наостанок зауважу, хоча автор і декларує, що йому “добре відомо, наскільки важко вести екуменічний діалог”, маючи на увазі християн віри євангельської України (186), однак, на нашу думку, така комунікація не виглядає неможливою. Принаймні, на рівні богословської спільноти, це, певною мірою, вже відбувається.

Загалом, книга може бути цікавою широкому колу читачів, тому що зачіпає вкрай актуальні питання, нагадуючи про невідворотність шляху примирення, принаймні, допоки ми претендуємо на звання християн.

Валерій Секісов
Євангельська теологічна семінарія
Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7782-716X

Надійшла до редакції / Received 16.04.2021
Прийнята до публікації / Accepted 20.04.2021